

Renus 2022-2

ARCHEOLOGISCHE VERENIGING RIJNSTREEK,
AFDELING 6 VAN DE AWN, NEDERLANDSE ARCHEOLOGIEVERENIGING

SEPTEMBER 2022

IN DIT NUMMER:

- VERSLAG ALGEMENE LEDENVERGADERING 11 APRIL
- EEN ACHTTIENDE-EEUWSE WELPUT IN HAZERSWOUDE-RIJNDIJK
- OPGRAVING ALPHEN AAN DEN RIJN LEMKES OPNIEUW BEKEKEN
- VOORSCHOTEN-STARRENBURG
- WERKZAAMHEDEN VAN AWN-RIJNSTREEK IN HET PROVINCIAAL ARCHEOLOGISCH DEPOT
- UNIEK PROJECT VOOR DE AWN RIJNSTREEK IN 2022 VAN START GEGAAN
- ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK JULI 2022
- ONDERZOEK LEMKES OPGRAVING 1986-1987
- TENTOONSTELLING RIJNLAND ROUTE

Renus is een uitgave van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, Afd. 6 van de AWN.
Redactie: P.J.M. de Baar.

Gegevens uit Renus mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit Renus werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met het gemeentebestuur van de plaats waar dat plaatsvindt of gevonden heeft; vraagt u naar de voor archeologie verantwoordelijke ambtenaar op de gemeentesecretarie.

Wel houdt onze afdeling zich aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn! Ons nieuwe emailadres: awnrijnstreek@hotmail.com.

Meehelpen met opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u bij het bestuur vernemen welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen en voor de precieze gegevens over plaats en tijd. Met nadruk wordt erop gewezen dat ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Archeologiehuis Zuid-Holland, naast Archeon in Alphen aan den Rijn, elke maandagavond en dinsdag (behoudens als er een feestdag of lezing is).

Opgave van nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden via het inschrijfformulier op de website van de landelijke AWN: <https://www.awn-archeologie.nl/lid-worden/>.
Het basislidmaatschap kost € 55,- per jaar. Leden ontvangen viermaal per jaar het tijdschrift *Archeologie in Nederland*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN,
Archeonlaan 1A,
2408 ZB Alphen aan den Rijn
e-mail: awnrijnstreek@hotmail.com
website <https://www.awn-archeologie.nl/afdeling/rijnstreek/>
Bankrekeningnummer: NL70 INGB 0003 1492 23

Beste leden van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN, Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie,

Deze tweede Renu van het jaar 2022 bevat, naast het verslag van de Algemene Ledenvergadering van 11 april, vooral berichten over onderhanden zaken. Daarbij zijn nog vele handen welkom!

Zoals reeds bericht, wordt zowel in onze werkruimte (boven) in het Archeologiehuis op maandagavond van 19.30 tot 22.00 uur en dinsdag van 11.00 tot 16.00 uur als in de bibliotheek Bollenstreek aan de Lange Voort 2T in Oegstgeest, op woensdag en zaterdag van 14.00 tot 16.00 uur, gewerkt aan een project voor het registreren van stempels op Romeinse dakpannen (en dergelijke). Zie hiervoor het uitvoerige bericht van Hans-Willem van der Leeuw elders in dit nummer. Verder hebben we een enquête uitgezet onder onze leden om te kijken of onze openingstijden nog wel bij hen aansluiten.

Wat de bestuursmutaties betreft waren wij blij dat er snel in de vacature van penningmeester (Els Koeneman) en lid (Piet de Baar) nieuwe bestuursleden gevonden zijn. Maar het na korte tijd weer beëindigen van het bestuurslidmaatschap van secretaris Deandra de Looff en Aad van der Geest, zorgde weer voor nieuwe vacatures, en volgend jaar zal Pierre van Grinsven aftreden en niet herkiesbaar zijn. Gelukkig is de vacature van secretaris vrij snel vervuld; hiertoe is Robbert Jan Hageman bereid gevonden. Inmiddels is hij een vaste waarde in het bestuur geworden. Op de eerstkomende Algemene Ledenvergadering zal hij voor officiële benoeming worden voorgedragen. Maar we zijn dus nog steeds dringend op zoek naar nieuw bloed. Wie zich geroepen voelt, melde zich! Inlichtingen over de inhoud en het tijdsbeslag kunnen ingewonnen worden bij de voorzitter.

Het bestuur wenst u veel leesplezier.

NOTULEN VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE ARCHEOLOGISCHE VERENIGING RIJNSTREEK, tevens afd. 6 van de AWN, gehouden maandag 11 april 2022 in het Archeologiehuis te Alphen aan den Rijn. Aanwezig zijn het bestuur en zes leden.

1. Voorzitter Joost Vorst **opent** de vergadering en heet de aanwezigen welkom.
2. De **agenda**, zoals afgedrukt in de *Renus 2022-1* p. 6 wordt ongewijzigd vastgesteld.
3. De voorzitter doet een aantal **mededelingen**: de proef voor *Renus Reeks Rapport 19*, Katwijk-Zanderij, is retourgezonden en zal binnenkort gedrukt gaan worden. Nr. 21, Leiden-Jeruzalemshof, verkeert in de lay-out-fase en aan nr. 12, Bodegraven-Paardenburgh, wordt hard gewerkt; deze verkeert in het eindstadium. De hele reeks rapporten en publieksboekjes zal op 20 mei aan de gedeputeerde voor archeologie, mw. De Zoete, worden aangeboden, en tijdens de Nationale Archeologiedagen zullen op 17 juni de rapporten over Stepping Stone Gebouw en Theater, en De Hoorn-Swanendrift aan de betreffende wethouder van Alphen aan den Rijn aangeboden worden. Hij doet ook oproepen voor helpende handen bij werk in het Provinciaal Depot, het onderzoek naar stempels op Romeinse daktegels en dergelijke, en bij restauratiewerk op dinsdag.
4. De **notulen** van de vorige Algemene Ledenvergadering van 19 april 2021 worden ongewijzigd vastgesteld.
5. Zowel het **Bestuurlijk Jaarverslag als het Archeologisch Jaarverslag over 2021** zoals afgedrukt in de *Renus 2022-1* worden ongewijzigd vastgesteld.
6. De **kascontrolecommissie**, dit keer bestaand uit Bert Zandbergen en Robbert Jan Hageman, doet verslag bij monde van Bert; steekproefsgewijs is de boekhouding nagelopen en de commissie is daarover tevreden, en stelt voor het bestuur daarvoor te dechargeren.
7. Voor de **nieuwe kascontrolecommissie** die in 2023 de jaarcijfers over 2022 moet controleren, melden zich Bert Zandbergen en Els Koeneman; het bestuur heeft nog een persoon in reserve, die dan als reserve-lid op zou kunnen treden. Tegen die tijd zal het bestuur daarover een beslissing nemen.
8. De **Financiën** van zowel de Archeologische Vereniging Rijnstreek als een drietal subsidiebedragen worden besproken, maar geven geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. De nog beschikbare bedragen op die drie subsidierekeringen zullen zo goed als uitgeput raken. Zodra ze uitgeput zijn of anderszins niet zinvol meer zijn, zal die rekening opgeheven worden, gezien de hoge bankkosten. De provincie heeft van een van de subsidies verklaard dat men instemde met de gang van zaken, en bij de twee andere zal dat niet hoeven. De vergadering stemt in met de rekeningen en begroting 2022, zodat die vastgesteld zijn, en verleent het bestuur decharge voor het gevoerde beheer.
9. Bij de **bestuurssamenstelling** zijn er geen tegenkandidaten tegen voorzitter en penningmeester ingekomen. De vergadering herbenoemt de voorzitter voor vier jaar en Jurgen van Oostenrijk voor drie jaar als penningmeester. Er zijn ook nog twee vacatures, voor secretaris en een algemeen lid; het bestuur is erin geslaagd een nieuwe secretaris te

vinden in de persoon van Robbert Jan Hageman; over de andere vacature wordt nog met een kandidaat gesproken.

10. Bij de **rondvraag** wijst Els Koeneman erop dat op de website van Rijnstreek een deel van de catalogus van onze bibliotheek te raadplegen valt; er wordt nog gewerkt om de hele bibliotheek op die manier te ontsluiten.

11. Niets meer aan de orde zijnde, **sluit** de voorzitter de vergadering.

Hierna houdt voorzitter Joost Vorst een interessante presentatie over *De grote ontginning 900-1300*, hypothesen en ideeën. Bij de openlegging van het enorme veengebied tussen de duinen en de Utrechtse heuvelrug waren duizenden arbeiders en daarna boeren nodig. Waar kwamen die vandaan? De bevolkingsgroei was spectaculair, maar volgens de spreker wel mogelijk op natuurlijke wijze, dus door een geboorteoverschot, en veel minder door immigratie. Tal van zaken, onder meer onderzoek met behulp van strontiumisotopen, passeerden de revue. Op onderhoudende wijze werden alle in aanmerking komende begraafplaatsen e.d. behandeld. Het eindresultaat kan zeker verhelderend genoemd worden!

Tot slot was er een genoeglijk samenzijn, waar personen die elkaar al vele maanden niet meer persoonlijk ontmoet hadden, weer de kennis konden hernieuwen.

EEN ACHTTIENDE-EEUWSE WELPUT IN HAZERSWOUDE-RIJNDIJK

De AWN-Rijnstreek werd in april 2022 gebeld door archeoloog Roos van Oosten met het verzoek te ondersteunen bij een toevalsvondst. Op een boerderij aan de Noorddijk 1a te Hazerswoude-Dorp (afbeelding 1) was de eigenaar bezig met een grote verbouwing en hij stuitte daarbij op een oude stenen waterput. AWN-leden Hans-Willem van der Leeuw, Manon van den Nouland en Jurgen van Oostenrijk zijn vervolgens op zaterdag 30 april op bezoek gegaan bij de boerderij om de put te onderzoeken. Gedurende die dag is de put ingetekend en opgemeten en werd hij ook gedeeltelijk leeggepompt. De dag erna, op de zondag, kwam ook AWN-lid Robbert Jan Hageman een kijkje nemen tijdens het onderzoek.

Afbeelding 1: De boerderij te Hazerswoude-Dorp (foto Hans-Willem van der Leeuw)

De waterput (afbeelding 2) bevindt zich onder de vloer van de huidige stal en kwam aan het licht doordat de vloer werd verwijderd. De put is dichtgemetseld met een koepel en was waarschijnlijk via een loden pijpleiding te gebruiken. Hij is gesitueerd tegen de zuidelijke muur van de stal aan, grenzend aan het voorhuis. De loden leiding loopt door de muur heen en was aan de zuidelijke zijde verbonden met grote koelbakken die gebruikt werden voor de zuivelproductie. De waterput is dus in ieder geval het laatst gebruikt om deze koelbakken te vullen met grondwater.

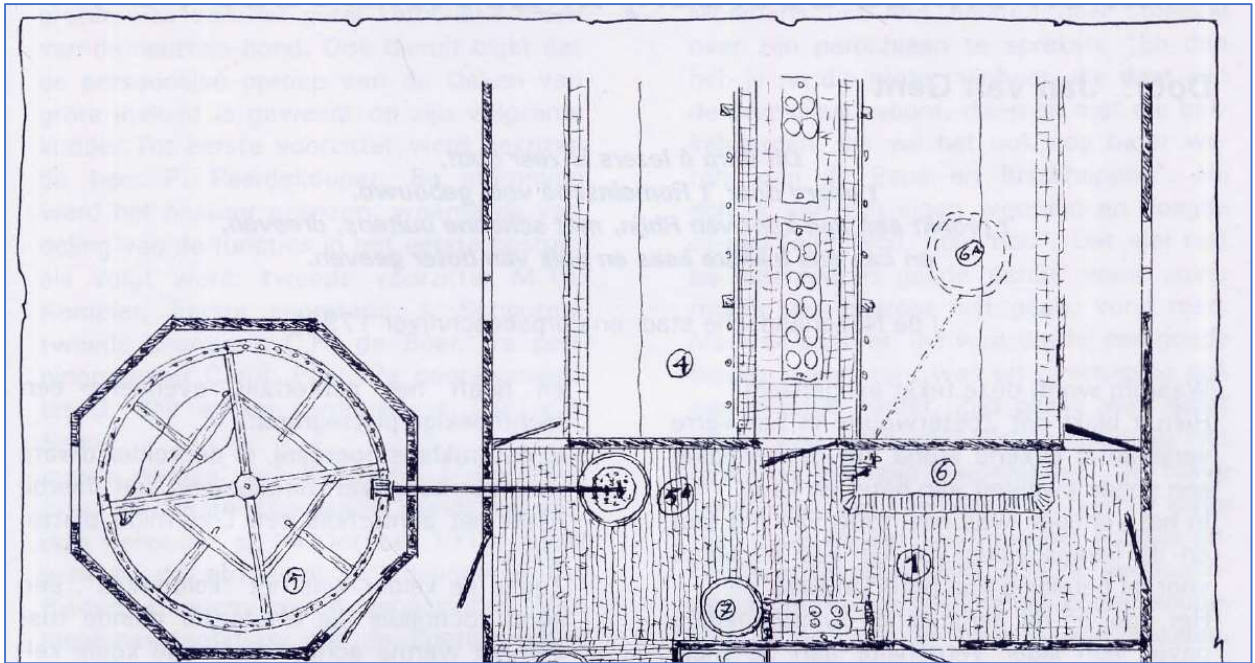
Afbeelding 2: De dichtgemetselde welput (foto Jurgen van Oostenrijk)

Vrijwel identieke parallellen zijn te vinden in andere 'krukhuisboerderijen' te Zoeterwoude (afbeelding 4).¹ Ook hier bevindt zich een welput die dient om koelbakken te vullen met koud water. Bovendien is er op de afbeelding ook te zien dat er ten westen van de stal een karnmolen stond, aangedreven door waarschijnlijk een paard of ezel. Restanten van zo'n karnmolen zijn ook in de boerderij te Hazerswoude-Dorp gevonden. De boerderij was oorspronkelijk gefundeerd door middel van zogenoemde grondbogen die steunden op houten palen (afbeelding 3).

Afbeelding 3: Detail van de boogfundering met ijsselsteentjes en houten palen (foto Marc)

¹ Jan van Gent, *In en om de boerderij in Zoeterwoude* (Zoeterwoude 2017), 81-90.

Afbeelding 4: Boerderij met een karnmolen (5), een koelbak (6) en een welput (6a) te Zoeterwoude

De put is 4,07 meter diep, 1,5 meter in diameter. In het midden van de put staat een vierkante houten balk vanaf de bodem tot aan de stenen afdekking. Wat hiervan het nut was, is onduidelijk, maar mogelijk is deze balk gebruikt om de stenen koepel te ondersteunen toen de put werd dichtgemetseld. In de put bevindt zich aan de oostkant een doorlaat die waarschijnlijk naar de sloot voerde. Als het water in de put te hoog zou komen te staan, dan zou de overvloed afgevoerd kunnen worden en liep de stal niet onder. De afvoerpijp is vervolgens beschermd doordat men er dakpannen (afmetingen 36 x 24 centimeter) bovenop heeft gestapeld en die heeft men vervolgens afgedekt met aarde.

De waterput heeft een wand van bakstenen in strekverband. Bovenin zijn de stenen gemetseld, maar daaronder zijn de stenen los op elkaar gestapeld. Dat betekent dat het om een zogenaamde welput gaat, een put die zijn water uit de grond verzamelt. Doordat de stenen niet gemetseld waren kon het grondwater er makkelijk insijpelen. Voor de constructie van de welput is voornamelijk gebruik gemaakt van rode Leidse stenen (afmetingen 24 x 11 x 5,5 centimeter).

Gedurende het onderzoek naar de welput is er ook materiaal gevonden in de vorm van aardewerk en pijpensteeltjes. Er werd onder andere een dubbelconische pijp gevonden (afbeelding 5a), die waarschijnlijk uit de 17^e eeuw stamt.² De andere pijpensteeltjes die gevonden werden waren van de smalle variant, waardoor ze goed in de 18^e eeuw gedateerd kunnen worden. Er werden ook meerdere stuks aardewerk gevonden, waarbij drie scherven zelfs aan elkaar te lijmen waren. Met de expertise van AWN-lid Leo den Hollander kwamen we erachter dat het hier om een faience schotel ging met een Chinees landschap (diameter 13,5 centimeter) van het type f-bor-8 (Deventer systeem) en het kan gedateerd worden tussen 1675 en 1775 (afbeelding 5b).³

² <https://www.kleipijpen.nl/vormen-van-de-kop/dubbelconisch/> [11-09-2002]

³ Zie <http://www.h-21.nl/polychroom-delfts-bord-chinoiserie-1750/> voor een parallel uit ongeveer 1775.

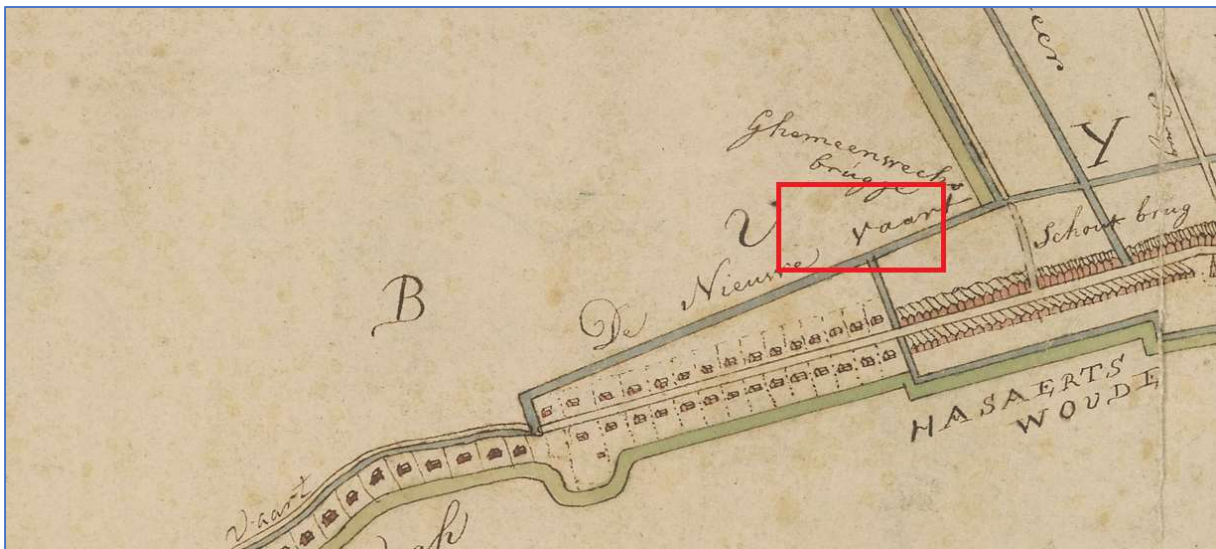

Afbeelding 5a: Dubbelconische 17^e-eeuwse pijpekop
(foto Hans-Willem van der Leeuw)

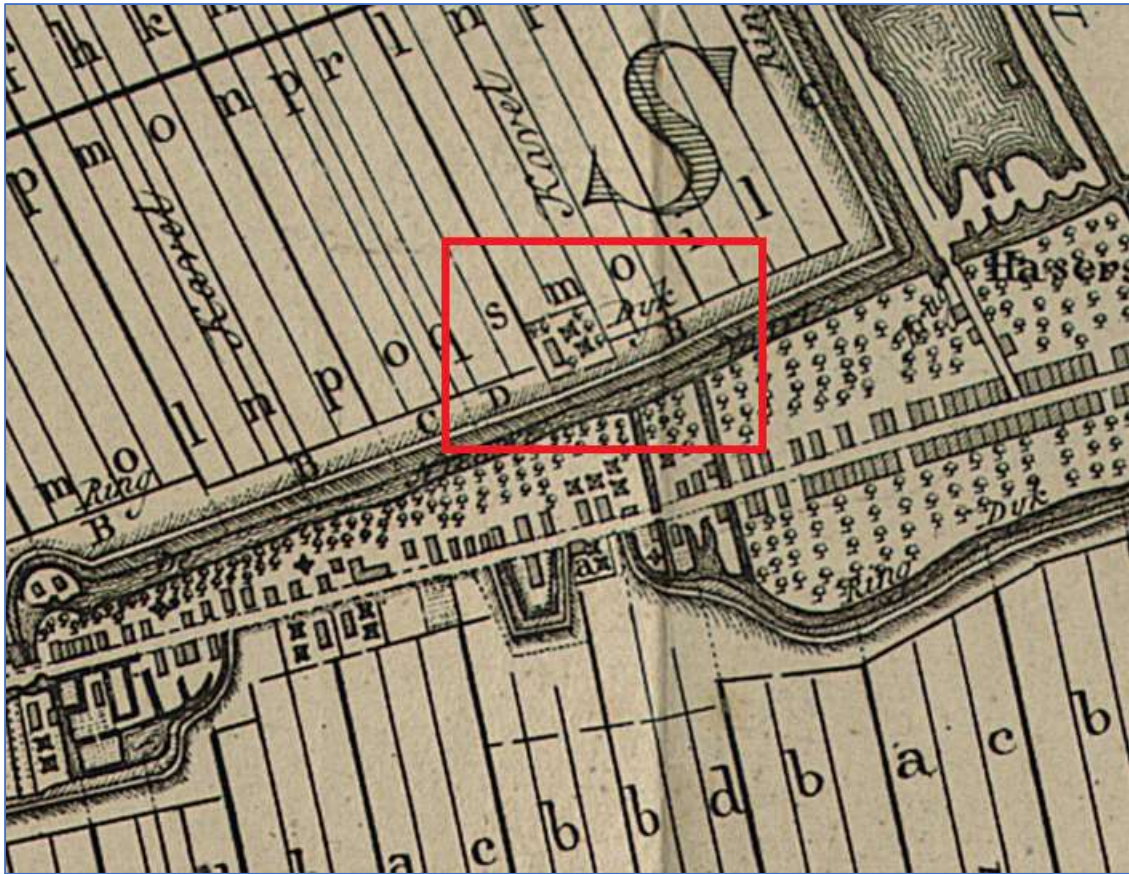
Afbeelding 5b: Faience schoteltje met Chinees landschap
(foto Hans-Willem van der Leeuw)

Volgens het kadaster stamt de boerderij te Hazerswoude-Dorp uit 1760.⁴ Dit wordt ook ondersteund door het gevonden schervenmateriaal. Als we kijken naar oude kaarten van het gebied rondom de boerderij, dan zien we dat de boerderij nog niet aanwezig was voor 1760, zoals te zien is op de kaart van Cornelis van Swieten uit 1757 (figuur 5). Slechts 10 jaar later, in 1767 zien we onze boerderij ingetekend door Klaas Vis op de zogenaamde *Kaart van de bedykte en droog gemaakte gecombineerde noord plas* (figuur 6).

Afbeelding 6: Detail van de kaart van Van Swieten uit 1757, in rood het gebied waar de boerderij nu staat

⁴ <https://kadastralekaart.com/kaart/adres/hazerswoude-dorp-noorddijk-1/1672200000008894>

Afbeelding 7: Detail van de kaart van Klaas Vis uit 1767 met daarop de boerderij

De welput maakte dus onderdeel uit van een 18e-eeuwse boerderij waar koeien gehouden werden voor de bereiding van boter en kaas. Het is niet mogelijk om alle details te achterhalen over de bijna 300-jarige geschiedenis van de boerderij. Anno 2022 is de boerderij verbouwd tot modern woonhuis, waarbij de welput is overdekt door een moderne vloer. Toegang tot het grondwater is nog behouden door middel van een moderne pijpleiding.

Hans-Willem van der Leeuw, Manon van den Nouland en Jurgen van Oostenrijk

VOORSCHOTEN-STARRENBURG

Op drie zaterdagen 29 oktober en 5 en 12 november zal er een veldverkenning in Voorschoten plaatsvinden. Met toestemming van de eigenaar van landerijen tussen de Veurseweg en de Vliet mogen leden van AWN-Rijnstreek daar al lopend zoeken naar scherven en dergelijke en met metaaldetectoren naar zaken van metaal. Ook mag er geboord worden en ander non-destructief onderzoek verricht, waartoe de WGMA (Werkgroep voor Geofysische Meettechnieken in de Archeologie) met grondradar en weerstandmeting over het terrein zal gaan. Het resultaat van dit alles zal moeten zijn dat de plaats van het vroegere motte-kasteel Starrenburg en het kanaal van Corbulo exact vastgesteld worden.

Hiertoe zijn in principe alle leden welkom, maar met té veel aanwezigen is het weer moeilijk werken. Daarom moet iedereen zich eerst aanmelden, opdat een zo goed mogelijke verdeling over de drie zaterdagen kan plaatsvinden. Leden met ervaring op het gebied van metaaldetectie en een eigen apparaat genieten de voorkeur. Ook moet iedereen schoenen of laarzen met stalen neus hebben; een helm is niet nodig, maar als het zou regenen, is die wellicht niet onwelkom. Ervaring met veldlopen of opgravingen (er zal overigens niet gegraven worden) is niet noodzakelijk. Het is al diep in het najaar en het weer kan slecht zijn; bovendien is het door natte weilanden lopen ook niet heel plezierig. Al is het werk niet echt zwaar, het is niet niks!

Aanmelden (wat nog niet meteen verplicht tot deelname) dient te geschieden op awnrijnstreek@hotmail.com. Als u dat doet vóór 1 oktober, krijgt u zo spoedig mogelijk daarna bericht. Meldt u wel de zaterdag(en) van uw voorkeur en of u een metaaldetector mee wilt nemen. Meldt ook of u al ervaring hebt met veldverkenningen en/of booronderzoek. Hou voor nadere berichten ook de website in de gaten.

WERKZAAMHEDEN VAN AWN-RIJNSTREEK IN HET PROVINCIAAL ARCHEOLOGISCH DEPOT

Nu projecten als de Renus Reeks rapporten van de belangrijkste opgravingen van de AWN-Rijnstreek afgerond zijn, waarbij ook genoemd moeten worden de daarvan afgeleide zes publiksboekjes, staat een volgende mega-klus te wachten. Het gaat om het overdragen van in principe alle vondsten met bijbehorende documentatie die wij als afdeling van de AWN ooit gedaan hebben aan het Provinciaal Archeologisch Depot in Alphen aan den Rijn. De provincie hanteert hiervoor een beperkt aantal strikte eisen. Op dit moment worden in dat kader daarvoor de eerste stappen gezet. Zo moeten vrijwel alle bestaande zwakke dozen omgepakt worden in de voorgeschreven (duurzame) zuurvrije dozen en verpakt in minder snel vergaand plastic. Veel vondsten zaten jarenlang in kratten of margarinedozen verpakt, in krantenpapier of in plastic zakken die niet lang genoeg geschikt zijn voor langdurige opslag. De afgelopen maanden werd daaraan ijverig gewerkt en het einde van die operatie begint in zicht te komen. Bijgaande foto geeft een idee van die werkzaamheden: de vorkheftrac is amper meer te zien tussen de tientallen afgedankte dozen.

Verder is voor dit project ook menskracht nodig om de documentatie over te zetten naar digitale vorm, ook conform de aanleverseisen van de provincie. Dit betreft werkzaamheden achter de computer, zoals het inscannen van (handgeschreven) formulieren. Voorafgaand moet eerst gecontroleerd worden of de nodige formulieren aanwezig zijn, indien niet, deze eerst aanmaken aan de hand van lijsten, enz. Voor al deze werkzaamheden is niet veel voorkennis vereist. Waar nodig wordt iemand eerst goed ingewerkt en kan ook verder met raad en daad bijgestaan worden.

Voelt u zich als lid van AWN-Rijnstreek geroepen om ook uw steentje aan deze taak van de vereniging bij te dragen, dan kunt u contact opnemen met een van de leden van het bestuur van AWN-Rijnstreek via awnrijnstreek@hotmail.com.

Piet de Baar en Hans-Willem van der Leeuw

UNIEK PROJECT VOOR DE AWN RIJNSTREEK IN 2022 VAN START GEGAAN

In maart 2022 is een begin gemaakt door leden van de AWN-Rijnstreek met het inventariseren van duizenden Romeinse stempels op bouw materiaal, die gevonden zijn bij opgravingen in verschillende plaatsen in Zuid-Holland. Zo wordt materiaal uit Katwijk, Valkenburg, Leiden-Roomburg, Alphen aan den Rijn, Zwammerdam, Bodegraven, Voorburg en Naaldwijk onderzocht onder begeleiding van de archeologen Julia Chorus en Guus Gazenbeek (specialist in Romeins bouw materiaal). Uiteindelijk is het de bedoeling dat ook materiaal uit het Rijksmuseum van Oudheden en het baksteenproductiecentrum Holdeurn bij Nijmegen bij de inventarisering betrokken wordt.

Deze stempels leveren aanwijzingen op voor de vroegere aanwezigheid van verschillende eenheden van het Romeinse leger in de Limeszone.

De opdracht tot inventarisatie van deze sporen van Romeinse legereenheden komt van de Nederlandse Limes Samenwerking. Doordat de Limes vorig jaar Unesco Werelderfgoed werd, is er veel aandacht voor onderzoek in de Romeinse Limeszone.

Onderzocht wordt het Romeins bouw materiaal, o.a. tegulae (dakpannen), imbrices (halfronde dakpannen), tubuli (heteluchtpijpen) en lateres (vloertegels), maar ook wandtegels.

Aan de hand van een formulier worden de verschillende kenmerken, o.a. stempels, uitsnijdingen, signaturen, rekenmerken en opstaande randen, geïnventariseerd en ten slotte getekend en gefotografeerd.

AWN-leden druk aan het werk. Foto gemaakt door Hans-Willem van der Leeuw

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK JULI 2022

Een afvalkuil op het erf bij Steekterweg 75, Alphen a/d Rijn

Hans-Willem van der Leeuw, tekst en foto's.

Vondstlocatie naar het noorden en Oude Rijn toe

Opnieuw is een afvalkuil gevonden op het terrein Steekterweg 75 in Alphen a/d Rijn.

Op zondag 17 juli 2022 reed ik op de Steekterweg langs het Ecopark “De Limes” (afvalbrengrstation) en zag dat een aannemer al druk bezig was geweest om voorbereidingen te treffen voor de aanleg van een nieuwe weg. Eerder hadden, inmiddels ex-AWN Rijnstreek lid Gabor Mooij en overleden lid Ab van Grol in dit gebied in 2013 ook al vondsten gedaan en vond er een kleine opgraving van AWN Rijnstreek plaats. (Zie jaaroverzicht in de desbetreffende Renus uitgave in 2014, blz. 21/22). Het gaat om het gebied vlak ten noorden van het Ecopark “De Limes” en ten zuidoosten van de bebouwde kom van Alphen aan den Rijn. Naar aanleiding van de vondsten in 2013 heeft opgravingbedrijf ADC onderzoek gedaan op het perceel waar twee bedrijven zouden moeten komen in 2018. (Zie ADC rapport 4744, “Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven ten noorden van Steekterweg 75”). Op het terrein waar het Ecopark staat, is door opgravingbedrijf IDDS in het voorjaar van 2013 onderzoek verricht. (Zie IDDS Archeologie Rapport 1561 ‘Archeologische begeleiding, protocol opgraven Steekterweg 75, Alphen aan den Rijn’). Uit historische kaarten bleek dat daar vroeger twee boerderijen stonden en dat het gebied agrarisch gebruikt werd. Een boerderij (vrij nieuw gebouw uit de jaren ‘70) stond er nog (op de plek van een voorganger uit de 19^e eeuw) en is gesloopt vanwege het afvalbrengrstation.

Vondstlocatie: coördinaten: 52.116750 / 4.681424

De voorbereidingen die de aannemer al had getroffen voor de aanleg van de nieuwe weg waren het verwijderen van de bovenlaag en het maken van een begin van een brede sloot. De nieuwe weg komt tussen de nieuwe bedrijven aan de Steekterweg en het Ecopark “De Limes” en loopt evenwijdig aan de Oude Rijn. In de nieuw getrokken sloot is duidelijk het profiel te zien, eerst een dikke kleilaag met daaronder geel zand. De dikke laag zand wijst op een gebied dat van oudsher zeer interessant/geschikt was voor bewoning.

Daar waar de bovenlaag van de toekomstige weg al verwijderd was staken verontreinigingen, zoals plastic buizen, kabels en recent puin (voornamelijk bakstenen) uit het zand.

Op één plek was dat anders.

Mijn aandacht ging uit naar pikzwarte aarde met uitstekende stukken geglaazuurd steengoed en roodbakkerd aardewerk.

Vondstlocatie naar het zuiden richting Ecopark "De Limes".

Pieperaar(s) hadden deze plek inmiddels ook al ontdekt gezien de niet dichtgegooiden kuilen. Uit nader onderzoek bleek dat de zwarte aarde mogelijk een afvalkuil (ook wel askuil genoemd) moet zijn geweest. Ook kan het een dumpplek geweest zijn om op het weiland, de afgegraven klei te verstevigen of te egaliseren. Het onderzochte stuk zwarte aarde heeft een afmeting van 2 bij 2 meter en het was nog ongeveer 50 cm diep tot het gele zand eronder. Op deze plek is door mij een zestal keren in de laatste twee weken van juli een uurtje gegraven, twee maal ben ik daarbij geassisteerd door AWN Rijnstreek leden Manon van den Nouland en Jurgen van Oostenrijk. Ook onze voorzitter Joost Vorst is komen kijken.

De gevonden vondsten besloegen een periode van 14^e tot en met 19^e eeuw en concentreerden zich rond twee perioden, 14^e, 15^e eeuw en 17^e, 18^e eeuw. Verder had het merendeel van de vondsten betrekking op een langere periode. Het vondstmateriaal kan dus gedateerd worden in de late middeleeuwen of nieuwe tijd en lijkt terug te voeren naar de huisplaatsen (boerderijen) die ooit op het terrein aanwezig waren. Het gevonden aardewerk

betreft voornamelijk keukengerei en tafelwaar. Het roodbakkende aardewerk komt het meeste voor. In veel mindere mate het steengoed.

Overzicht van de gevonden vondsten:

- fragmenten grijs aardewerk mogelijk van een schaal of pot 1300-1350,

grijs aardewerk

ongegl. Siegburger steengoed

kloostermop

- fragmenten ongeglazuurd Siegburger steengoed van kannen 1300-1350,
- fragment kloostermop, langer dan 13 cm x 13 cm breedte x 6 cm dikte 1350-1400,
- fragment van een geglazuurde Zeeuwse kloostermop (dikte 6,3 cm) 1350-1400,

gegl. Zeeuwse kloostermop

loodgeglazuurd steengoed

witbakkend aardewerk

- fragmenten loodgeglazuurd steengoed, o.a. een drietal bodemstukken met duim geknepen standing, fragmenten uit Langerwehe 1425-1500,
- fragment witbakkend aardewerk van een bord, geel dubbel geglazuurd en van loodglazuur voorzien, sterk verweerd 1575-1625,
- fragmenten van roodbakkend aardewerk met sliercirkels op de schouder van kan / pot 1600-1700,

roodbakend aw met slibcirkels spaarzaam gegl. roodb. aw

dubbel gegl. roodb. aw

- fragmenten spaarzaam geglazuurd roodbakend aardewerk
enkele scherven vertonen aan onderzijde roetsporen
herkenbare vormen: vetvanger, vuurklok, bakpan, grape en (kook)pot 1650-1850,
- fragmenten dubbel geglazuurd roodbakend aardewerk, o.a. potten 1750-1850,
- diverse fragmenten baksteen, veel is gefragmenteerd, de te dateren
stukken waren handgevormd 1750-1850,

handgevormd baksteen

handgesmede spijkers

slachtafval

- 7 ijzeren handgesmede spijkers / draadnagels,
waaronder vierkante met platte kop, in lengte variërend van 4,5 cm tot 9,5 cm,
- diverse botten, slachtafval, waarvan zeer veel broze stukken,
enkele met slachtsporen, van runderen, schapen, geiten en varkens.
herkenbare botten: schouderblad van schaap/geit, kaak met kiezen
van varken, tanden van varken, kiezen van rund, twee kootjes van
runderen / varkens, wervel van een rund of paard, diverse ribben,
dun en breed van schaap en rund en een groeischijf van een jong,
niet te determineren, dier.

Overzicht van een gedeelte van de gevonden scherven.
Opvallend is dat eigenlijk alleen de nieuwe breuken aan elkaar pasten.

Er zijn geen vondsten van glas, leer etc. gedaan.

De afvalkuil is door metaaldetectoramateur en AWN Rijnstreek lid Leon Oerlemans afgezocht. Hij haalde nog een oude kleine spijker met platte kop van 4,5 cm lengte uit de donkere aarde.

Bijzondere vondst !

Bij het doorzoeken van het slachtafval zijn een tweetal teenkoten van waarschijnlijk rund of varken gevonden. Eentje zelfs voorzien aan de bolle kant van de teenkoot met een merkteken (een door lijnen ingekaderde X). Over de vraag of deze merktekens nu gewone versieringen zijn of herkenningstekens van de eigenaar, dan wel aanwijzingen voor een puntentelling, lopen de meningen uiteen. Maar dat de merktekens ook in het spel gewoon herkenningstekens zijn, blijft aannemelijk.

speelkoot

In de 13^e tot 17^e eeuw werden teenkoten van geslachte runderen/varkens gebruikt voor een kinderspel dat voornamelijk door jongens werd gespeeld. Dit spel is nog afgebeeld op een schilderij van de Vlaamse schilder Pieter Bruegel de Oude uit 1560 (Kinderspelen).

Er zijn allerlei spelen bekend met teenkoten, maar met de gevonden koot is zonder twijfel gekegeld (slijtage). Bij dit spel werden speelkoten rechtop gezet, waarbij ze meestal steunden tegen een muur of traptrede. Deze in een rij opgestelde koten moesten dan vanachter een lijn met een werpkoot worden omgegooid. De werpkoot werd verzwaard om er beter mee te kunnen gooien. Daarvoor werd er een gat ingeboord dat werd gevuld met lood of een ander metaal. Ook werden er wel spijkers ingeslagen om de koot te verzwaren. Een andere spelvariant was dat men een teenkoot in de lucht wierp en gokte hoe hij neer zou komen, hetzij op de bolle of de holle kant omhoog. Winnaar was bij wie de teenkoot op de holle zijde neer kwam.

2^e Bijzondere vondst !

Verder nog vermeldenswaardig is de vondst van een fragment begin 19^e eeuws handgevormde baksteen (afmeting langer dan 15 cm x 9,5 cm breedte x 5 cm dikte) met op de zijkant de volle duimafdruk van waarschijnlijk de maker.

In het midden de duimafdruk van de maker.

Eerder had ik in het gebied waar ADC opgegraven had, al een fragment kloostermop gevonden (2^e helft 14^e eeuw, langer dan 15 cm x 13 cm breedte x 6,3 cm dikte) en een groot stuk Romeins tufsteen (in de toen droge slootbedding). Ook bij de vondsten uit 2013 bevinden zich diverse fragmenten van kloostermoppen.

Samenvatting:

Het vondstmateriaal uit de afvalkuil kan gedateerd worden in de late middeleeuwen of nieuwe tijd en lijkt terug te voeren naar de huisplaatsen (boerderijen) die ooit op het terrein aan de Steekterweg aanwezig waren. Het sluit ook naadloos aan bij het onderzoek en de bevindingen van collega amateurarcheoloog Gabor Mooij en de onderzoeken van opgravingbedrijven ADC en IDDS in dit gebied. Er is door de AWN en ADC alleen materiaal in kuilen en greppels gevonden en geen sporen van de boerderijen of schuurtjes.

Sinds begin september 2022 is de kuil definitief verdwenen onder het asfalt van de nieuw aangelegde weg.

ONDERZOEK LEMKES OPGRAVING 1986-1987

Hans-Willem van der Leeuw

Augustus 2022: Dit jaar is er een start gemaakt met een vernieuwde uitwerking van de AWN Rijnstreek opgraving op het Lemkesterrein te Alphen aan den Rijn (hoek Hoorn / Leidse Schouwweg) uit 1986-1987.

Figuur 1: Een van de dozen met nieuwe zakken om het materiaal in om te plaatsen, mogelijk gemaakt door Hans-Willem van der Leeuw. Foto: Jurgen van Oostenrijk

De AWN-leden Manon van den Nouland en Jurgen van Oostenrijk hebben het plan opgevat deze cold case opgraving, mede op verzoek van RMO conservator Jasper de Bruin, opnieuw uit te werken. Eerst werd geïnventariseerd wat er zoal al over de opgraving bekend is. Bronnen als artikelen in Westerheem werden geraad-pleegd en ook de doctoraalscriptie van Eric van der Kuijl, "Aan de rand van het Romeinse Rijk" werd opgezocht en bestudeerd.

Verder verdiepten de leden zich nog eens extra in het determineren van Romeins aardewerk.

Een eerste stap werd gezet om de vondsten die opgeslagen liggen in het Provinciaal Archeologisch Depot in Alphen in bruikleen te verkrijgen. Een eerste lading van een twintigtal dozen is opgehaald bij de opslag in Zoeterwoude en wacht nu op verdere uitwerking. Een eerste gesprek over de voortgang van de uitwerking is voor eind september met Jasper de Bruin ingepland.

Figuur 2: Een van de vele scherven van Inheems Romeins aardewerk. Foto: Jurgen van Oostenrijk

TENTOONSTELLING RIJNLAND ROUTE

Tekst en foto's: Hans-Willem van der Leeuw

Sinds begin van dit jaar is er in het gebouw van het Informatiecentrum RijnlandRoute een kleine vaste archeologische tentoonstelling van Romeinse vondsten afkomstig uit het gebied Weerdkampen.

Weerdkampen is het gebied dat ligt tussen De Woerd en Marktveld, in de bocht van de Achterweg (Valkenburg, gem. Katwijk). Het terrein wordt doorsneden door de provinciale weg N206 (Leiden-Valkenburg), de ir. G. Tjalmaweg. Daar is in de zomer en herfst van 2018 een grote opgraving uitgevoerd door archeologisch onderzoek en advies bedrijf ADC ArcheoProjecten waarbij o.a. een deel van de Limesweg is gevonden. Het is een mooie, maar kleine tentoonstelling, met deels gerestaureerde Romeinse vondsten. Afgelopen zomer waren er ook een tweetal Romeinse Limespalen van de Limesweg te bezichtigen, waarschijnlijk nu nog. Bovendien zijn op de tentoonstelling de nieuwste technische snufjes te zien die bij de wegaanleg van de Rijnlandroute toegepast worden. Het bezoekerscentrum is geopend op woensdag, vrijdag en zaterdag van 11.00 u tot 15.00 uur.

Er was eens een Romein in Rome,
die wilde weleens naar Nederland komen.
Hij bouwde met palen een weg, die er nu nog leg.
En wist hiervandaan uiteindelijk naar Brittannië
op te stomen.

©Muppets

Heel toepasselijk is in de tentoonstelling bijgaande tekst opgehangen.

Zeker tot eind van het jaar is deze tentoonstelling nog te bezichtigen in het Informatiecentrum RijnlandRoute, Rietpolderweg 19, Leidschendam (Oostvlietpolder, dichtbij recreatiegebied Vlietlanden).

Infocentrum RR